

هستند و حتی می‌توان آنها را از یکدیگر متمایز کرد، حال آنکه نویسندگان در این کتاب به این تفاوت‌ها اشاره‌ای نکرده است.

نقاط ضعف کتاب را می‌توان این‌گونه برشمرد: شباهت‌زدگی در طرح موضوعات، اشراف ناکافی به موضوعات مطرح شده، عدم بررسی روش‌های پژوهش در محیط‌های جدید و استفاده از فناوری‌های جدید، آوردن مثال‌هایی عمدتاً در ارتباط با حوزه جغرافیایی ایالات متحده، نداشتن هدفی مشخص با ارائه مطالب گوناگون، توضیح ناکافی روش‌ها و ابزارهای پژوهش و قیمت نامناسب. هرچند نباید چنین تلاشی را مردود دانست ولی نویسندگان کتاب می‌توانست با مطالعه بیشتر و فراگیرتر موضوعات مطرح، کتابی با جامعیت و کیفیتی بهتر برای خوانندگان فراهم آورد.

پی‌نوشت‌ها:

- 1.keshavarzina@gmail.com
- 2.Ibironke, O. Lawal
3. Virginia Commonwealth University
- 4.Digital Natives versus Digital Immigrants
- 5.Focus groups
- 6.Collaboration

مدیریت اطلاعات برای پژوهش

■ Orna, Elizabeth and Stevens, Graham *Managing information for research. Practical help in researching, writing and designing dissertations*. Maidenhead, UK: Open University Press, 2009. 271 p. ISBN 978-0-33-522142-4. £19.99 (Open UP Study Skills).

هر سال شاهد انتشار کتاب‌های زیادی در ارتباط با پژوهش و روش‌های انجام آن هستیم. در بیشتر این کتاب‌ها به روش‌ها، فنون

این فصل همچنین نگاه شتابزده و سطحی نویسنده در بررسی اهمیت پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی و بررسی ناکافی او در حوزه‌های مختلف مربوط به آن کاملاً نمایان است.

از فصل سوم به بعد، مطالب کتاب هدفمندانه‌تر شده و الزامات و روش‌های پژوهش بررسی شده‌اند. فصل سوم «دورنمای فرآیند پژوهش» نام گرفته و در آن مطالبی درباره آغاز پژوهش، چگونگی یافتن ایده‌ها، طراحی پیش‌فرض، مرور ادبیات پژوهش، جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی، ادبیات کتابداری و اطلاع‌رسانی و موارد اخلاقی ارائه شده است. هرچند در عنوان فصل عبارت «فرآیند پژوهش» آمده است اما در آن به برخی مقدمات این فرآیند، آن هم به صورت گزینشی و نه کلیت آن اشاره شده است.

فصل بعدی به «چارچوب پژوهش» اشاره دارد. متغیرها، طرح‌های تجربی، طرح‌های غیرتجربی، روش‌های پژوهش کیفی، گروه‌های کانونی^۵ از موضوعات مطرح‌شده در این فصل هستند. از جمله سئوالاتی که با مطالعه این فصل مطرح می‌شود، دلایل طرح‌نشدن روش‌های کمی، قراردادن مشاهده و مصاحبه‌های ساختارمند در چارچوب روش‌های کیفی، عدم بررسی نظام‌مند روش‌های گوناگون پژوهش و تعیین نکردن مرز روش روشن بین آنهاست. برای مثال نویسنده روش گروه‌های کانونی که در آن، به مطالعه نظر گروهی از افراد درباره کالاها، خدمات، ابزارها و مانند آن پرداخته می‌شود را در موازات بحثی عام‌تر مانند روش‌های پژوهش کیفی قرار داده، در حالی که می‌توانست آنرا در دل آن بگنجاند.

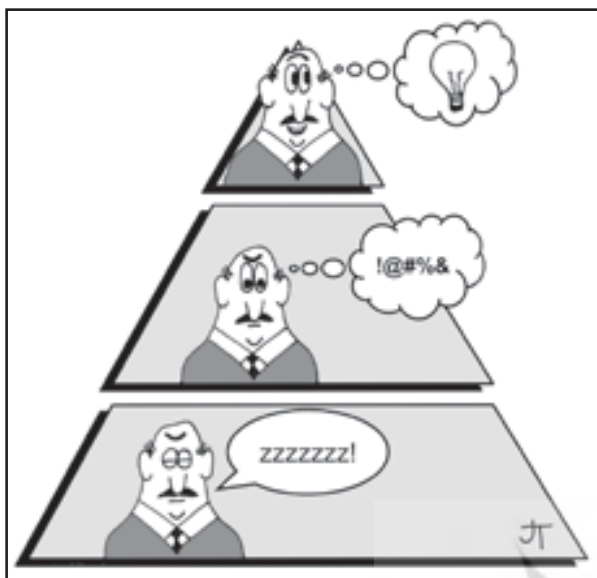
فصل بعدی کتاب به «گردآوری داده‌ها» اختصاص یافته است. در این فصل جامعه و نمونه پژوهش، گردآوری داده‌های کمی، گردآوری داده برای مطالعه کیفی مورد بررسی قرار گرفته است. آنچه در این فصل بیش از همه نمایان است بررسی ناکافی ابزارهای گردآوری داده‌ها مانند پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده است.

فصل ششم کتاب نتیجه طبیعی فصل پنجم و در ارتباط با «تحلیل داده‌ها» و حاوی دو بخش تحلیل داده‌های کمی و کیفی است. در این فصل به روش‌های جدید تحلیل داده‌ها در محیط‌های جدید و با کاربرد فناوری‌ها و نرم‌افزارهای جدید پرداخته نشده است.

از نکات مثبت کتاب اختصاص فصلی به موضوع «همکاری»^۶ است که در آن به تعاریف، سازوکارها، ابزارها و چالش‌های همکاری‌های پژوهشی اشاره شده است. هرچند بررسی این موضوع از ابتکارات خوب نویسنده است اما اختصاص یک فصل کامل به آن در کنار فصل‌های دیگری که موضوعات عام تری را دربردارند، سئوالاتی را در ذهن خواننده آشنا به روش‌های پژوهش ایجاد می‌کند.

فصل پایانی و هشتم کتاب به «آماده‌سازی و انتشار گزارش‌های پژوهشی» اختصاص دارد. در این فصل به انواع نوشتن، نگارش برای مجلات با دوری تخصصی، آماده‌سازی دستنوشته برای انتشار، افزایش شانس پذیرش مقالات، و یافتن یک مجله مناسب، رد مقاله، نوشتن و در خاتمه برخی شیوه‌های نوشتن اشاره شده است. در هر فصل بخشی به نام نتایج آمده است که در آنها خلاصه موضوعات مطرح‌شده در فصل، درج شده است.

هرچند پژوهش ماهیتی یکسان داشته و برای همه افراد چه شاغل و چه دانشجو به شیوه‌ای مشابه رخ می‌نماید اما پژوهش در محیط‌های کاری و محیط‌های دانشجویی دارای تفاوت‌های بارزی

این کتاب نه به روش‌ها، فنون و ابزارهای پژوهش، بلکه به چگونگی مدیریت اطلاعات به‌دست آمده در طی فرآیند پژوهش می‌پردازد

نویسندگان پژوهش را مجموعه‌ای از مراحل رو به تکاملی می‌دانند که طی آنها اطلاعات خام به محصولی عینی مانند پایان‌نامه، کتاب و نظایر آن تبدیل می‌شود

پژوهش، فراروی پژوهشگران قرار دارد. از ویژگی‌های بارز کتاب استفاده مکرر از ضمیر «من» در جای جای آن است. در حقیقت نویسندگان برپایه تجارب قبلی خویش کوشیده‌اند تا مطالب را به گونه‌ای ملموس، عینی و کاربردی همراه با نمونه‌ها و پیش‌آمدهای گوناگون در اختیار خوانندگان قرار دهند. در کتاب نمونه‌های فراوانی از تجارب دانشجویان در ارتباط با دشواری‌های پژوهش و چگونگی برطرف ساختن آنها ارائه شده است. کتاب را می‌توان راهنمایی جامع انگاشت که به پژوهشگر در مدیریت اطلاعات بدست آمده، از آغاز تا پایان پژوهش و محصول نهایی یاری می‌رساند. چنین نگرشی به پژوهش موجب می‌شود کتاب در حوزه‌های مختلف موضوعی کارآمد باشد و پژوهشگران بتوانند در زمینه‌های گوناگون موضوعی از آن استفاده کنند.

طراحی جلد کتاب از نکات قابل توجه است. در این طرح پنج مرحله پژوهش شامل هدف‌گذاری، مدیریت اطلاعات، پیشینه‌ها، نگارش و طراحی، ارائه محصول نهایی به‌تصویر کشیده شده و موانع موجود بین آنها نیز ترسیم شده است. هرچند چنین طرحی جالب توجه است اما آنگونه که باید و شاید چشم‌نواز نیست و ممکن است نتواند خریداران زیادی را به خود جذب کند.

محتوای کتاب ترکیبی از متن، تصویر، جداول، فهرست‌ها، متن مربوط به مثال، پاسخ‌های پژوهشگران به پرسش‌های پرسشنامه، پانویس‌ها، مراجع و مانند آن به‌گونه‌ای یکپارچه است و نویسندگان به زیبایی و در راستای ارائه مطالب از آنها سود جستند.

کتاب از چهار بخش تشکیل شده است. در بخش اول به «قلمرو پژوهش» پرداخته شده و به خواننده آموزش داده می‌شود که چگونه نگاهی فراگیر به پژوهش داشته و محدوده آنرا مشخص کنند. بخش دوم با عنوان «مدیریت دو گونه از اطلاعات» ابتدا دو نوع اطلاعات مورد نیاز پژوهشگر را بررسی کرده است، یکی اطلاعات مورد نیاز برای پشتیبانی از پژوهش، و دیگری اطلاعات مورد نیاز برای مدیریت اطلاعات نوع اول که خود موضوع کتاب است. در ادامه از پژوهشگران خواسته شده تا همواره سوابق و مدارک پژوهش را بایگانی و به خوبی نگهداری کنند. مدیریت زمان نیز از جمله

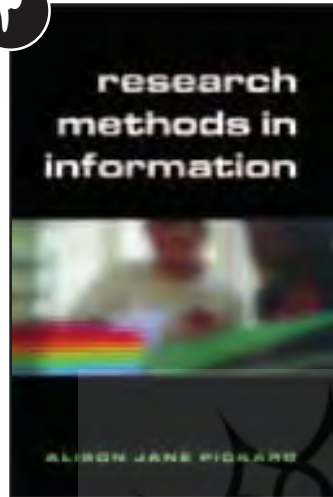
و ابزارهای انجام پژوهش پرداخته شده و کمتر کتابی را می‌توان یافت که فارغ از این موضوعات به جنبه‌های دیگر انجام پژوهشی موفق و کامل پرداخته باشد. کتاب «مدیریت اطلاعات برای پژوهش: رهنمودی کاربردی در پژوهش، نگارش و طراحی پایان‌نامه‌ها»، چنین نگاهی به پژوهش دارد. نویسندگان کتاب الیزابت ارنات و گراهام استونز^۱ از پیش‌کسوتان تدریس دوره‌های آشنایی با روش پژوهش و نگارش علمی در انگلستان بوده و سالیان دراز در این حوزه به کار مشغول بوده‌اند. استونز به‌ویژه از متخصصین نشر و طراحی کتاب در انگلستان به شمار می‌رود.

در واقع، این کتاب نه به روش‌ها، فنون و ابزارهای پژوهش، بلکه به چگونگی مدیریت اطلاعات به‌دست آمده در طی فرآیند پژوهش می‌پردازد. همان‌طور که نویسندگان در پیشگفتار کتاب آورده‌اند کتاب دو هدف اصلی را دنبال می‌کند: کمک به دانشجویان و پژوهشگران در جستجو و سازماندهی اطلاعات مناسب و نیز چگونگی تبدیل اطلاعات به دست آمده به محصول نهایی از حیث نوع ارائه مطالب، جنبه‌های ظاهری و زیبایی‌شناختی و مانند آن. کتاب در پی ارائه شیوه‌های تفکر درباره اطلاعات و فنون کاربردی تفکر است که در فرایند پژوهش رشته‌هایی مانند اطلاع‌رسانی، کتابداری، مدیریت اطلاعات و یا مطالعات اطلاع‌رسانی مورد بررسی قرار می‌گیرند.

نویسندگان پژوهش را مجموعه‌ای از مراحل رو به تکاملی می‌دانند که طی آنها اطلاعات خام به محصولی عینی مانند پایان‌نامه، کتاب و نظایر آن تبدیل می‌شود. در واقع پژوهشگر پس از یافتن اطلاعات مناسب باید آنرا به دانش تبدیل کرده و در قالب برون‌داده‌ی مشخص به جامعه مخاطب عرضه کند. طی این فرآیند تکاملی پژوهشگر نیازمند آگاهی از چندین نکته اساسی است که نویسندگان این کتاب از آن به «نقشه پژوهش»^۲ یاد کرده‌اند و آنرا متشکل از مراحل زیر می‌دانند: هدف پژوهش، چگونگی تحصیل دانش از اطلاعات بدست آمده، ملزومات مورد نیاز پژوهش، چگونگی یافتن اطلاعات، توجه به روش‌شناسی‌های پژوهش، محدودیت‌های پژوهش و نیازهای سازمانی که پژوهش در صدد برآوردن آنهاست (ص ۲۵). می‌توان گفت کتاب در پی پاسخگویی به پرسش‌هایی است که در هر یک از این مراحل

روش‌های پژوهش در اطلاعات

۳

■ Pickard, Alison Jane. *Research methods in information*. London: Facet Publishing, 2007. xx, 329 p. ISBN 978-1-85604-545-2.

علوم و رشته‌های
دانشگاهی که اطلاعات
موضوع اصلی آنهاست
و ما آنها را با نام‌های
مانند اطلاع‌رسانی،
ارتباطات، کتابداری،
مطالعات اطلاع‌رسانی
و یا آرشیو می‌شناسیم
همه با مقوله پژوهش
ارتباط ماهوی و
مستقیم دارند

علوم و رشته‌های دانشگاهی که اطلاعات موضوع اصلی آنهاست و ما آنها را با نام‌های مانند اطلاع‌رسانی، ارتباطات، کتابداری، مطالعات اطلاع‌رسانی و یا آرشیو می‌شناسیم همه با مقوله پژوهش ارتباط ماهوی و مستقیم دارند. این ارتباط هم به لحاظ کارکرد این دسته از علوم، که هر یک به گونه‌ای زمینه‌ساز انجام پژوهش در حوزه‌های مختلف علمی هستند و هم از این جهت که پژوهش مایه دوام و قوام آنها به شمار می‌رود. از سوی دیگر برای انجام بهینه فعالیت‌های حرفه‌ای و بهبود خدمات، شاغلین حرفه‌ای این علوم که در مکان‌هایی مانند کتابخانه‌ها، آرشیوها، و یا مراکز پژوهشی به کار مشغولند باید از ساز و کارهای پژوهش و روش‌های انجام آن آشنایی و آگاهی داشته باشند و در صورت لزوم از آنها استفاده کنند. لزوم برخورداری از این آگاهی‌ها ضرورتی دوچندان می‌یابد آن هنگام که رشد و تنوع فناوری‌های جدید را و تأثیری که بر کیفیت پژوهش دارند را در نظر داشته باشیم.

آلسیون پیکارد^۱ که خود از مدرسان روش پژوهش برای رشته‌های مدیریت ارتباطات، اطلاع‌رسانی و کتابداری در دانشگاه نرثامپتون^۲ در انگلستان است با آگاهی از موارد پیش گفته کتابی با عنوان «روش‌های پژوهش در اطلاعات» را به نگارش درآورده است. این کتاب به دلایلی که در ادامه خواهد آمد با استقبال فراوان از سوی خوانندگان و پژوهشگران و نیز فعالان حرفه‌ای روبرو شده است و معرفی‌های فراوانی (برای نمونه: هاناباس^۳، لوماس^۴، پیکن^۵، ترنر^۶، کنن^۷، مکویسیت^۸، ۲۰۰۷؛ لوگان^۹، ۲۰۰۸) از آن صورت پذیرفته است.

آن گونه که این معرفی‌کنندگان اشاره کرده‌اند کتاب حاضر از ویژگی‌های خاصی برخوردار است که سایر کتاب‌های

موضوعات دیگر این بخش به شمار می‌رود که در پژوهش از اهمیتی فوق‌العاده برخوردار است. بخش بعدی به «طراحی محصول نهایی» اختصاص یافته است. سئوالات موجود و نیز تصمیماتی که در ارتباط با محصول نهایی باید مورد توجه قرار گیرد و نیز یک خلاصه طرح پیشنهادی مورد بررسی قرار گرفته است. بخش پایانی کتاب «تغییر شکل نهایی» نام دارد و به موضوع طراحی، چگونگی نوشتن، و جنبه‌های زیبایی‌شناسانه مطرح در تبدیل اطلاعات به محصول نهایی، اختصاص یافته است.

عنوان فرعی کتاب روی جلد درج نشده است و در نگاه اول تصویری دیگر از کتاب به ذهن خواننده متبادر می‌سازد، ولی با خواندن صفحه عنوان تصویر کامل‌تری از محتوای کتاب نمایان می‌شود. مطالعه کتاب نشان می‌دهد، محتوای کتاب علاوه بر پایان‌نامه، می‌تواند در نگارش هر نوع مطلب علمی، بکار برده شود.

از جمله موارد مهمی که دانشجویان در استفاده از کتاب باید به آن توجه داشته باشند دستورالعمل‌های دانشگاهی در نگارش پایان‌نامه است. از آنجا که در این کتاب به موارد متعددی اشاره شده است که شاید مورد قبول برخی از دانشگاه‌ها نباشد دانشجویان باید مطالب مرتبط با دستورالعمل دانشگاه محل تحصیل خود را از کتاب اخذ کنند و از همه آنها استفاده نکنند.

این کتاب علاوه بر بررسی انواع اطلاعات موجود برای انجام پژوهش و چگونگی سازماندهی آنها، به دانشجویان و پژوهشگران کمک می‌کند تا این اطلاعات را تا مراحل پایانی یک پژوهش یعنی خلق اثر و محصول نهایی چه در قالب پایان‌نامه و چه مقاله پژوهشی به گونه‌ای مؤثر بکار بگیرند.

در واقع کتاب حاضر، بیش از آنکه درباره چگونگی یافتن اطلاعات بحث کند، نوع کاربرد اطلاعات بدست‌آمده مورد بحث قرار می‌دهد. برای نمونه به کارهایی مانند سازماندهی اطلاعات بر روی برگه‌ها، صفحه‌های A4، و نمایه‌ها اشاره شده است. در قسمت طراحی و صفحه‌آرایی، به مطالبی مانند اندازه حرف، طول خط، حاشیه‌ها، فاصله بین کلمات، سلسله مراتب عنوان‌ها، و ویراستاری دقیق پرداخته شده است.

هرچند در قسمت جمع‌آوری اطلاعات به جستجوی اطلاعات از طریق اینترنت اشاره شده است، اما به نظر می‌رسد این کافی نباشد. در هیچ جای کتاب اشاره‌ای به کاربرد فناوری‌های جدیدی مانند نرم‌افزارهای اجتماعی و وب ۲ در انجام پژوهش، نشده است درحالی‌که چنین فناوری‌هایی می‌توانند به گونه‌ای مؤثر در انجام پژوهش در خدمت پژوهشگر باشند.

توجه به موضوع مدیریت اطلاعات حاصل از فرایند پژوهش مهم ترین نکته مثبت کتاب است. در بیشتر کتاب‌های روش پژوهش به این موضوع به گونه‌ای مختصر پرداخته می‌شود و نوشتن کتابی خاص این موضوع برجسته ترین ویژگی کتاب حاضر است.

پی‌نوشت‌ها:

- 1.Elizabeth Orna
- 2.Graham Stevens
- 3.Research map
- 4.Final transformation